

25.2.2009

Dnro 2178/4/07

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Riitta Länsisyrjä

KIINNIOTTO LOUKKASI TODISTAJAN KOSKEMATTOMUUTTA

1

KANTELU

Kantelija arvostelee tullin ja Itäisen tullipiirin tulliyli tarkastajan (tutkinnanjohtaja) menettelyä kahdessa esitutkinta-asiassa, joista toisessa on kysymys epäilyistä törkeästä veropetoksesta gsm-puhelinten maahantuontiin liittyen sekä toisessa väärennysrikoksesta, josta syylliseksi epäiltynä oli kuultu kantelijaa. Kantelijan keskeiset väitteet kantelussa ovat:

– Hän oli 19.1.2007 X-nimisen yhtiön asiamiehenä pyytänyt kirjallisesti tulliyli tarkastajalta (tutkinnanjohtaja) kopiota tullin hallussa esitutkinta-aineistona olleesta kauppakirjasta, jolla X:n väitettiin myyneet tavarat yhtiölle (jäljempänä huolintayhtiö), joka oli ne tullannut. Tulliyli tarkastaja (tutkinnanjohtaja) ei vastannut kantelijan asiakirjapyyntöön.

– X:n asiamiehenä edustanut kantelija toimitti 19.2.2007 Kotkan käräjäoikeudelle kannekirjelmän huolintayhtiön konkurssipesää vastaan, jossa yhtiö vaati puhelinten omistuksen vahvistamista yhtiölle. Vielä erikseen vaadittiin, että puhelimet määrätään takavarikkoon, jotta niitä ei ryhdyttäisi tullin, joka oli suurin velkoja, vaatimuksesta realisoimaan konkurssissa.

Jutun valmisteluistunto pidettiin Kotkan käräjäoikeudessa 29.5.2007. Valmisteluistunnossa kantelija oli pyytänyt, että hänen nimeämänsä henkilötodistajat saavat hyväksyä koskemattomuuden oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuneiden henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annetun lain (11/1994) mukaisesti. Asia käsiteltiin valmisteluistunnossa, jossa vastapuolta edusti konkurssipesän pesänhoitaja (asianajaja). Käräjäoikeuden puheenjohtaja oli ilmoittanut hänelle, että hänen tulee ilmoittaa koskemattomuudesta edelleen tullille.

Jutussa pidettiin pääkäsittely 14.6.2007. Asianajaja (pesänhoitaja) oli esittänyt neuvoteltuaan tullin salissa olleiden edustajien kanssa, että asia palautettaisiin takaisin valmisteluun, koska kantaja eli kantelijan päämies oli luopunut erään todistajan kuulemisesta. Kantelija oli ilmoittanut jälleen käsittelyssä, että tämän todistajan koskemattomuus tulee varmistaa, jos hänet kutsuttaisiin vastapuolen todistajaksi. Oikeussalissa oli ollut paikalla kymmenisen tullin virkamiestä mukaan lukien tulliyli tarkastaja (tutkinnanjohtaja). Valmisteluistunnon päätyttyä hän esitteli itsensä kantelijalle ja ilmoitti hänelle pidättävänsä paikan päällä oikeuteen kutsutut kaksi todistajaa epäiltynä törkeästä veropetoksesta. Samalla tullin virkamiehet ottivat nämä kaksi henkilöä kiinni ja veivät heidät pois käräjäsalin odotustiloista pidätettyjen säilytystiloihin. Tulliyli tarkastaja (tutkinnanjohtaja) vapautti kiinniotetut todistajat vasta, kun hän oli saanut heidän koskemattomuussuojastaan vahvistuksen käräjäoikeuden sihteeriltä.

Kantelijan mielestä tulli oli tahallisesti loukannut tuomioistuimen kutsusta Venäjältä Suomeen todistamaan saapuneiden todistajien koskemattomuutta ja pyrkinyt näin vaikuttamaan vireillä olevan siviiliprosessin tulokseen.

- Tulli oli pyrkinyt hankkimaan kantelijalta oikeudenkäyntiin liittyviä tietoja perusteettomasti kohdistamalla häneen esitutinnan valtakirjan väärentämistä koskevassa asiassa. Kantelija katsoi, että tullilla ei ollut myöskään toimivaltaa tutkia väärennysrikosta.
- Tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) oli kieltäytynyt liittämästä esitutkintapöytäkirjaan kantelijan 19.1.2007 päivätyä kirjettä. Hän ei ollut myöskään antanut tälle luettavaksi kuulustelupöytäkirjaa sen jälkeen, kun oli tehnyt siihen muutoksia.
- Tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) oli esitutkinnassa väheksynyt toiminnan laillisuuden merkitystä, tietoisesti hyödyntänyt tehokkaiden oikeusturvateiden puuttumista ja toistuvasti ainoastaan kehottanut kantelijaa kantelun tekemiseen.

3 RATKAISU

3.1 Asiakirjaa koskeva pyyntö

Kantelija oli osoittanut Itäisen tullipiirin tulliyli tarkastajalle (tutkinnanjohtaja) asiakirjapyyntöksi otsikoimansa 19.1.2006 päivätyn kirjeen (oikeastaan 19.1.2007). Hän pyysi X:n asiamiehenä, että hänelle luovutetaan tullin hallussa ollut kopio kauppakirjasta, jonka mukaan hänen päämiesyhtiönsä olisi luovuttanut ostamiensa matkapuhelimien omistuksen mainitulle suomalaiselle huolintayhtiölle. Kantelija totesi kirjeessä saaneensa tulliyli tarkastajalta (tutkinnanjohtaja) suullisesti tietää, että kauppakirja oli olemassa ja se oli tullin hallussa, mutta että se kuului törkeää veropetosta koskevaan tutkinta-aineistoon eikä se niin ollen olisi vielä luovutettavissa. Kirjeessä todettiin, että yhtiö katsoi sillä olevan oikeudellinen tarve saada jäljennös kyseisestä kauppakirjasta käyttöönsä, koska yhtiö ei ollut luovuttanut vastoin väitettä puhelimen omistusta kolmannelle taholle. Kirjeessä pyydetään myös ilmoittamaan, ovatko kyseiset puhelimet takavarikoituja, ja jos niin on, onko asia jo käsitelty tuomioistuimessa. Lisäksi kantelija huomautti kirjeessään, että yhtiön aikaisemman asiamiehen esittämään puhelimia koskevaan luovutuspyyntökirjeeseen ei ollut vastattu kirjallisesti.

Tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) toteaa 28.8.2007 päivätyssä lausunnossaan, että kantelijan väite telefaksilla lähetetyn kirjeen vastaamatta jättämisestä piti paikkansa. Hän oli myös kieltäytynyt antamasta kantelijalle törkeää veropetosta koskevan esitutinnan tietoja. Tulliylitarkastajan (tutkinnanjohtaja) mukaan kantelijan oli juristina tullut tietää, ettei tulliyli tarkastajalla (tutkinnanjohtaja) ollut oikeutta antaa näitä tietoja. Lisäksi tulliyli tarkastaja (tutkinnanjohtaja) oli toistuvasti puhelimitse ilmoittanut, ettei kantelija voi edustaa X:n yhtiötä ilman luotettavaa valtakirjaa. Kantelija oli toimittanut 18.1.2007 hänelle sähköpostin välityksellä valtakirjan, jonka aitoutta hänellä oli ollut syytä epäillä. Tästä oli sittemmin aloitettu esitutkinta epäilyistä väärennyksestä.

Kantelijan edellä mainittu asiakirjapyyntö on ollut viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa tarkoitettu asiakirjapyyntö. Viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (jäljempänä julkisuuslaki) 14 §:n mukaan viranomaisen asiakirjan antamisesta päättää se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on, jollei toisin säädetä. Tiedon asiakirjan sisällöstä antaa 2 momentin mukaan se viranomaisen henkilöstöön kuuluva, jolle viranomainen on tämän tehtävän määrännyt ja jolle se hänen asemansa ja tehtäviensä vuoksi muuten kuuluu. Jos virkamies tai muu lainkohdassa tarkoitettu henkilö kieltäytyy antamasta pyydettyä tietoa, hänen on pykälän 3 momentin mukaan ilmoitettava tiedon pyytäjälle kieltäytymisensä syy, annettava

tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi, ja tiedusteltava asian kirjallisesti vireille saattaneelta tiedon pyytäjältä, haluaako hän asian siirrettäväksi viranomaisen ratkaistavaksi, sekä annettava tieto käsittelyn johdosta perittävistä maksuista. Tässä pykälässä tarkoitettu asia on käsiteltävä viivytyksettä ja tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään kahden viikon kuluessa siitä, kun viranomainen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön. Pykälässä mainituissa tapauksissa asia on ratkaistava ja tieto julkisesta asiakirjasta annettava viimeistään kuukauden kuluessa siitä, kun viranomainen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön.

Saadun selvityksen mukaan tullilylitarkastaja tutkinnanjohtajana on suullisesti ilmoittanut X:n asiamiehelle, että asiakirjaa ei vireillä olevan esitutkinnan vuoksi ole voitu luovuttaa. Esitutkinta-aineiston salassapidosta säädetään julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdassa. tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) ei kuitenkaan saadun selvityksen mukaan ole menetellyt asiassa julkisuuslain 14 §:n 3 momentissa edellytetyllä tavalla, jotta kantelija olisi voinut saattaa kysymyksen asiakirjapyynnön viranomaisen eli ltäisen tullipiiriin ratkaistavaksi. Tällöin kantelijalla olisi ollut mahdollisuus saada asiassa valituskelpoinen päätös.

Mitä tulee muihin kantelijan kirjelmässä esitettyihin vaatimuksiin, voidaan todeta, että hyvän hallinnon periaatteeseen kuuluu, että kirjallisiin tiedusteluihin vastataan kirjallisesti.

Tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) on menetellyt kirjeen ja asiakirjapyynnön käsittelyssä julkisuuslain ja hyvän hallinnon periaatteiden vastaisesti.

3.2

Siviilijutun todistajien kiinniottaminen esitutkinta-asiassa

Tullilain 43 §:n 1 momentin mukaan tullirikosasiaa tutkittaessa noudatetaan esitutkinnasta ja pakkokeinoista erikseen annettujen säännösten lisäksi tämän lain säännöksiä. Tullimiehellä on tulliviranomaisen suorittamassa esitutkinnassa sama oikeus ryhtyä tutkintatoimenpiteisiin ja käyttää pakkokeinoja kuin poliisimiehellä poliisiviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa. Pidättämiseen oikeutetuista tullimiehistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n 3 kohdassa.

Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtajana tulliviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa on pidättämiseen oikeutettu tullimies. Erityisestä syystä tullirikostorjuntatehtävissä toimiva muu tullimies saa saamansa määräyksen perusteella johtaa tutkintaa rajoitetuin toimivaltuuksin. Tällaisella tullimiehellä on sama oikeus kuin pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä päättää takavarikosta ja etsinnästä.

Tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) on myöntänyt tehneensä päätöksen, jolla X:n ja huolintayhtiön välisen riita-asian pääkäsitteilyn jälkeen Kotkan kärjäoikeuden tilassa 14.6.2007 oli otettu kiinni kaksi tuossa jutussa todistajana toiminutta kärjäoikeuden Venäjältä todistajaksi kutsunmaa henkilöä. Tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) on selvityksessään 28.8.2007 kiistänyt, että edeltävässä istunnossa olisi puhuttu tuolloin paikalla olleiden kyseisten kahden henkilön immuniteetista vaan kolmannen paikalle saapumatta jättäneen immuniteetista. Tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) kiistää olleensa tietoinen, että nämä todistajat olisivat olleet tuona päivänä paikalla Kotkan kärjäoikeuden kutsumina. Hän vetoaa siihen, että hänen käsittääkseen riita-asioissa yleensä riidan osapuolet kutsuvat itse omat todistajansa. Hän katsoi, että hänellä oli perusteita kiinniottamiselle, koska oli syytä epäillä, että nämä henkilöt olivat osallistuneet siihen tekoon, josta törkeän veropetoksen esitutkinta oli käynnissä. Kun paikalle tullut kärjäsihteerä oli vahvistanut immuniteetin, hän määräsi henkilöt vapautettavaksi. Hänen mukaansa kiinniotosta vapautumiseen kului noin 5 minuuttia.

Asianajaja (pesänhoitaja) totesi 10.10.2007 antamassaan lausumassa, että hän oli keskustellut tullin edustajien kanssa kyseessä olleen oikeudenkäynnin sisällöstä Lappeenrannassa 7.6.2007 pidetyssä tilaisuudessa. Neuvottelusta ei laadittu muistiota tai pöytäkirjaa, mutta asianajajan (pesänhoitaja) muistaman mukaan tilaisuudessa sivuttiin yleisellä tasolla muiden asioiden ohella myös oikeudenkäyntiin kutsuttavien venäläisten todistajien/asianosaisien asemaa.

Tulliylitarkastajan (tutkinnanjohtaja) 12.10.2007 antamassa lisäselvityksessä hän toteaa, että todistajan mahdollisesta immuniteetista keskusteltiin yleisellä tasolla muun muassa asianajajan (pesänhoitaja) ja toisen tulliylitarkastajan kanssa ennen kyseistä kiinniottoa. Keskustelun ajankohtaa hän ei muistanut. Hän kertoi ymmärtäneensä, että kynnyskysymys immuniteetille oli se, että kenen kutsumana todistajat Suomeen saapuvat. Tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) kertoi olleensa siinä käsityksessä, että todistajat oli kutsunut kantelija, ei käräjäoikeus. Toinen tulliylitarkastaja kertoi lausumassaan 24.10.2007, että kyseisten todistajien kiinniottamisesta keskusteltiin oikeuspaikalla sekä ennen oikeudenkäyntiä että käsittelyn tauolla. Paikalla olivat näissä keskusteluissa hän, tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) sekä asianajaja (pesänhoitaja). Oikeudenkäynnin aikana hän ja tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) eivät keskustelleet kantelijan kanssa. Kenelläkään heistä kolmesta ei hänen mukaansa tuolloin ollut tiedossa, että paikalla olleet todistajat olisivat tulleet paikalle käräjäoikeuden kutsusta. Myöskään oikeudenkäynnissä ei millään tavalla sivuttu paikalla olleiden todistajien koskemattomuutta tai heidän kutsumistaan oikeuteen. Kun asianajaja (pesänhoitaja) oli käynyt hieman ennen oikeudenkäyntiä keskustelemassa Lappeenrannassa tutkinnanjohtajan ja kahden muun tulliylitarkastajan kanssa, ei venäläisten todistajien koskemattomuudesta ollut keskusteltu mitään.

Kolmannen tulliylitarkastajan 24.10.2007 antaman lausuman mukaan hän oli läsnä keskustelussa, jossa asianajaja (pesänhoitaja) pahoitteli tutkinnanjohtajalle (tulliylitarkastaja) sitä, että hänen faksinsa oli rikki ja hän ei näin ollen voinut toimittaa tutkinnanjohtajalle (tulliylitarkastaja) tietoja käräjäoikeudelle tulleista todistajien kutsusta.

Tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) lausui 24.10.2007 päivätyssä lisäselvityksessään, että todistajien mahdollisesta immuniteetista keskusteltiin yleisellä tasolla muun muassa asianajajan (pesänhoitaja) ja toisen tulliylitarkastajan kanssa ennen kiinniottoa. Hän ei muistanut keskustelun ajankohtaa. Muutoinkin tulliylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) toisti edellisessä lisäselvityksessä lausumansa sekä lisäksi, että käräjäpäivänä asianajaja (pesänhoitaja) pahoitteli tiedonkulun epäonnistumista käräjäoikeuden kutsun suhteen. Asianajajalle (pesänhoitaja) oli hänen kertomansa mukaan toimitettu jäljennös kutsusta faksilla. Tämä viesti hänen oli ollut tarkoitus lähettää myös tulliylitarkastajalle (tutkinnanjohtaja), siinä kuitenkaan onnistumatta. Asianajaja (pesänhoitaja) oli kertonut telefaksissaan olleen teknisen vian.

Arvioin tulliylitarkastajan (tutkinnanjohtaja) menettelyä seuraavasti.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Saman pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Valtion virkamieslain (750/1994) 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Hänen on noudatettava työnjohto- ja valvontamääräyksiä. Pykälän 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Oikeudellis-yhteiskunnallisessa järjestelmässämme vapaus kuuluu ihmisen perusarvoihin. Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen on vanhimpia klassisia perusoikeuksia. Vapauden ja fyysisen koskemattomuuden suojaamisen merkitystä on omiaan korostamaan se, että se on käytännön perusedellytys muiden perusoikeuksien käyttämiselle (ks. Saraviita: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä, 2005, s. 337).

Koskemattomuudesta on sen lisäksi, että siitä on olemassa kansallista lainsäädäntöä, sovittu useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Immunitetilaisissa säädetyn koskemattomuuden tarkoituksena on edistää laissa tarkoitettujen henkilöiden vapaaehtoista saapumista vieraasta valtiosta Suomeen. Tätä kautta sillä voidaan osaltaan edistää rikosten selvittämistä. Koskemattomuuden sääntely on näin ollen kokonaisuutena tarkastellen viime kädessä Suomen etujen mukaista (ks. Kansainvälisten rikosoikeusapuasioiden koordinointi, oikeusministeriön yleisen osaston julkaisuja 1/2000, s. 248; Virolainen–Pölonen: Rikosprosessin perusteet, 2003, s. 119, ja HE 62/1993 vp).

Koskemattomuuteen ei erikseen tarvitse vedota, jotta tuo oikeus olisi voimassa. Sitä vastoin julkisen vallan tulee omatoimisesti turvata jokaiselle ne oikeudet, jotka hänelle lain mukaan kuuluvat. Henkilökohtaisessa koskemattomuudessa ja vapaudessa on kyse eräästä keskeisimmistä perusoikeuksista, jonka toteutuminen julkisen vallan tulee perustuslain 22 §:n nojalla turvata.

Todistajan koskemattomuudesta tai sen toteuttamisesta eivät viranomaiset voi määrätä, vaan kyse on mainitussa asemassa olevalle henkilölle suoraan lain nojalla kuuluvasta oikeudesta. Sen sijaan viranomaiset voivat tapauksittain harkita, onko tietyn todistajan kutsuminen tarpeen. Jos jollekulle ei koskemattomuutta haluta myöntää, hänet voidaan immuniteettilakia koskevan hallituksen esityksen yleisperustelujen mukaan jättää kutsumatta Suomeen (HE 62/1993 vp). Sen sijaan kutsuttu henkilö voi lain 1 §:n yksityiskohtaisten perustelujen mukaan vapaasti luopua hänelle kuuluvasta koskemattomuudesta.

Oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annetun lain 1 §:n mukaan sitä, joka Suomen viranomaisen kutsusta tai sen nimenomaisella suostumuksella saapuu toisesta valtiosta Suomeen kuultavaksi todistajana tai asiantuntijana oikeudenkäynnissä tai esitutkinnassa ei saa sinä aikana, jonka hän tämän johdosta on Suomessa, asettaa syytteesen, vangita tai rangaista eikä hänen vapauttaan muulla tavalla rajoittaa sellaisen rikoksen tai hänen muun käyttäytymisensä vuoksi, joka on tapahtunut ennen hänen lähtöään siitä valtiosta, josta hänen on kutsuttu.

Immuniteettilain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua muuta vapauden rajoittamista ovat säännöksen perustelujen mukaan etenkin vapauden kohdistuvat pakkokeinot eli kiinniottaminen, nousto, pidättäminen ja matkustuskielto.

Edellä esitetystä seuraa, ettei näitä kahta henkilöä olisi saanut ottaa kiinni epäiltynä rikoksesta. Päätöksen asiassa on tehnyt tullilylitarkastaja tutkinnanjohtajana. Hän näyttää kertomuksensa valossa luottaneen yleiseen olettamaansa todistajien kutsumisesta riita-asian pääkäsitelyyn. Asiassa saadun selvityksen perusteella jää mielestäni kuitenkin osoittamatta, että tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) olisi ollut tietoinen kiinniotettujen koskemattomuussuojasta ennen kiinniottoa.

Sen sijaan kysymyksessä olevan riita-asian todistajien asemasta on selvityksen mukaan keskusteltu muutamia päiviä ennen oikeuden istuntoa "yleisellä tasolla". Asiassa on jäänyt epä-

selväksi, mitä tarkasti ottaen tällä ilmaisulla tarkoitetaan ja ainakin asianajajan (pesänhoitaja) muistikuvat eivät ole olleet varmoja. Lisäksi kiinniotta edeltäneessä oikeudenkäynnissä on esitetty vaatimuksia jutun erään toisen todistajan kutsumisesta käräjäoikeuden kutsulla todistamaan samassa asiassa. Joka tapauksessa tullilylitarkastajalla (tutkinnanjohtaja) on ollut helpostikin mahdollisuus varmistaa koskemattomuussuoja ennen kiinniotta.

Vapauden riistolla puututaan voimakkaasti yksilön keskeisiin perusoikeuksiin. Koska tullilylitarkastajalla (tutkinnanjohtaja) on ollut tiedossa sellaisia seikkoja, jotka tukivat sitä käsitystä, että todistajat ovat mahdollisesti tuomioistuimen kutsumia, olisi hänen tullut virkamieheltä edellytettävän huolellisuusvaatimuksen mukaisesti varmistaa kiinnioton laillisten edellytysten olemassaolo.

Mielestäni on epätodennäköistä, että asiassa saataisiin pätevää näyttöä siitä, että tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) olisi tiennyt todistajien koskemattomuussuojasta ennen kiinniotta. Näin ollen ei enemmän selvityksen hankkiminen asiassa ole aiheellista.

Kiinniotto on päättynyt vain minuuttien kuluttua. Näin ollen katson, että tullilylitarkastajan (tutkinnanjohtaja) lainvastainen menettely voi jäädä oikeusasiamiehen huomautuksen varaan.

3.3

Väärennysrikoksen esitutkinta

Tullin toimivalta

Tullilain 3 §:ssä on määritelty, mitä tullin toimivaltaan kuuluvilla tullirikoksilla tarkoitetaan. Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan tullirikoksella tarkoitetaan rikosta, joka käsittää tämän lain tai muun lain säännösten, joiden noudattamisen valvonta tai täytäntöönpano on tullilaitoksen tehtävänä, taikka näiden nojalla annettujen säännösten tai määräysten rikkomisen samoin kuin rikoslain 46 luvussa tarkoitettua laitonta tuontitavaraan ryhtymistä, sellaista rikoslain 32 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettua kätkemisrikosta ja muutakin sellaista säännösten rikkomista, johon sisältyy omaisuuden maahantuontia tai maastavientiä.

Tullilain 42 § mukaan Suomen tai ulkomaan tulliviranomaisen tullitavaran sulkemiseksi tai paikan eristämiseksi panemaa tai hyväksymää lukkoa, lyijykettä, sinettiä tai muuta estettä ei saa ilman lupaa murtaa eikä muutoin hankkia pääsyä mainituihin tavoin suljettuun tilaan. Rangaistus omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomisesta säädetään rikoslain 16 luvun 10 §:ssä. Rangaistus tullin lainvastaisesta välttämisestä tai sen yrittämisestä on säädetty rikoslain 29 luvun 1–3 §:ssä. Tullilain 42 §:n 3 momentin mukaan se, joka tahallisesti tai törkeästi tuottamuksesta laiminlyö tullilainsäädännön mukaisen ilmoittamis- tai muun velvollisuuden taikka muuten rikkoo sanottuja säännöksiä, on tuomittava, jollei teosta muualla ole säädetty ankarampaa rangaistusta, tullirikkomuksesta sakkoon.

Tullin toimivalta esitutkinnan suorittamiseen rajoittuu tullilaissa tullirikoksiksi määriteltyihin rikoksiin. Kantelija väittää, ettei tullilla olisi ollut oikeutta tutkia väärennysrikoksena tekoa, jossa oli kysymys kantelijan sekä X:n entisen asiamiehen tullille esittämien asianajovaltakirjojen ja kirjeen epäilystä väärentämisestä. Esitutkintapöytäkirja valmistui 2.9.2008. Asia on tällä hetkellä Lappeenrannan kihlakunnan syyttäjänvirastossa syyteharkinnassa.

Kysymys oli esitutkintapöytäkirjan mukaan tutkinnanjohtajan (tullilylitarkastaja) 17.11.2006 väliaikaisesti vakuustakavarikkoon asettaman kuorma-autolastillisen matkapuhelimia omistusoikeutta koskevan vaatimuksen esittämisestä Itäiselle tullipiirille sekä X:n valtakirjoista asiamie-

hille, joista toinen oli kantelija, ja jotka nämä esittivät vaatiessaan lastin luovuttamista päämiesyhtiölleen ja kantelijan vaatiessa luovutusta koskevaa asiakirjaa nähtäväkseen.

Tullin toimivallan kannalta on oleellista se, onko edellä kuvatulla teolla rikottu tullilakia. Tulliyli-tarkastaja (tutkinnanjohtaja) on selvityksessään vedonnut tullilain tullirikkomusta koskevaan säännökseen. Kysymys ei ole kuitenkaan tullilainsäädäntöön sisältyvän ilmoitus- tai muun velvollisuuden rikkomisesta tai muusta tullilainsäädännön rikkomisesta, kun kolmas taho eli X esittää vaateita tullilla vakuustakavarikossa olevasta omaisuudesta tai asiakirjapyynnön esitutkinta-aineistoon kuuluvasta asiakirjasta.

Tulliyli-tarkastaja (tutkinnanjohtaja) on vielä vedonnut siihen, että tullirikoksen määritelmän mukaan tullirikoksella tarkoitetaan myös muutakin sellaista säännösten rikkomista, johon sisältyy omaisuuden maahantuontia tai maastavientiä.

Tämän esitutkinnan kohteena olevat teot eittämättä liittyvät siihen maahantuontiin, jonka yhteydessä esineet tullattiin arvosta, joka ei tullin selvityksen mukaan vastannut esineiden todellista arvoa siten, että huolintayhtiön vastuuhenkilön osalta suoritettiin esitutkinta epäilyistä törkeästä veropetoksesta. Myös X:n edellä kohdassa 3.2 tarkoitettuja kiinniotettuja vastuuhenkilöitä epäiltiin esitutkinnassa osallisuudesta rikokseen. Väärennysrikoksena tutkitut teot eivät kuitenkaan sinänsä sisällä maahantuontia tullilain 3 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Vaikka samaan asiakokonaisuuteen liittyvät epäillyt rikosasiat on sinänsä tarkoituksenmukaisesti tutkia yhdessä, mielestäni mikä tahansa yhteys tullirikoksen ja muun epäillyn rikoksen välillä ei voi tehdä viimeksi mainitusta rikoksesta tullirikoksena tutkittavaa tekoa. Saamassani selvityksessä ei mielestäni ole esitetty selkeitä perusteita epäillyn väärennyksen tutkimiseksi tullirikoksena.

Kun tullirikoksen määrittelyä voidaan pitää jossakin määrin tulkinanvaraisena, tyydyn tässä tapauksessa saattamaan käsitykseni tulliyli-tarkastajan (tutkinnanjohtaja) ja Itäisen tullipiirin tietoon.

Esitutkinnan aloittaminen

Tullilain 43 §:n 3 momentin mukaan jokainen, jolta otaksutaan saatavan selvitystä tullirikoksesta, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan kuultavaksi lähimpään tullitoimipaikkaan. Muutoin saapuvilla olosta säädetään esitutkintalaissa.

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Toisaalta, jos jostain tapahtumasta saatavissa olevien tietojen perusteella ei ole syytä epäillä rikosta, ei esitutkintaa saa toimittaa. Syytä epäillä -kynnystä on lain esitoissa (HE 14/1985 s. 16) kuvattu siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen.

Koska asia on tällä hetkellä syyttäjän syyteharkinnassa, en ainakaan tässä vaiheessa tutki tullin menettelyä tältä osin.

Tulliyli-tarkastajan (tutkinnanjohtaja) menettely esitutkinnassa

Kantelija arvosteli sitä, että hänen edellä kohdassa 3.1 tarkoitettua kirjelmäänsä Itäiselle tullipiirille ei liitetty esitutkintapöytäkirjaan. Muut kantelijan väitteet koskivat esitutkinnan oikeusperustan selvittämistä ja kuulustelupöytäkirjan muutosmerkintöjen nähtäväksi antamista.

Esitutkintalain 29 §:n mukaan kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Epäillylle on samalla ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Epäillylle on ennen kuulustelua myös tehtävä selkoa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja.

Lain 39 §:n mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Muistakin esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan. Pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole muutettu. Pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetyt korjaukset ja lisäykset on tehty. Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatallenteeseen. Kuulustellun on saatava tarkastaa tallennettu kertomus siten kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 16 §:n 1 momentin mukaan kuulustelusta laadittavaan kuulustelupöytäkirjaan merkitään kuulustelukertomuksen lisäksi:

- 1) kuulustelun alkamis- ja päättymisaika, paikka, kuulustelija sekä muut läsnäolijat;
- 2) kuulusteltavan henkilötiedot ja epäiltynä kuulusteltavasta myös siviilisääty, elatusvelvollisuus, tulot ja varallisuus sekä moottoriajoneuvolla tehtyä liikennerekosta tai -rikkomusta tutkittaessa tiedot ajokortista;
- 3) kuulusteltavan asema esitutkinnassa ja sen muuttuminen;
- 4) esitutkintalain 29 §:ssä tarkoitettujen tiedustelujen ja ilmoitusten tekeminen;
- 5) esitutkintalain 39 §:n 2 tai 3 momentin mukainen kuulustelukertomuksen tarkastaminen; sekä
- 6) esitutkintalain 5 §:ssä tarkoitettu asianomistajan ja rikoksesta epäillyn kannanotto asian käsittelemisestä käräjäoikeudessa kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkintalain 40 §:n mukaan Esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*), jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä. Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä asianomistajan ja epäillyn kieli. Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan. Rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on ähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 19 §:n 1 kohdan mukaan esitutkintapöytäkirjaan on tehtävä merkintä siitä, että asianosaisen esitutkintalain 12 §:n mukaiseen pyyntöön lisätutkimuksien toimittamisesta ei ole suostuttu, sekä siitä, että asianosaisen tarjoamaa aineistoa ei ole asiaan kuulumattomana otettu vastaan.

Esitutkintapöytäkirjaan on merkitty, ettei yksilöityjä kirjeitä ollut kantelijan pyynnöstä huolimatta liitetty esitutkintapöytäkirjaan, koska tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) katsoi niiden olevan asiaankuulumattomia. Kuulustelupöytäkirjan kohtaan "luettu, allekirjoitettu ja hyväksytty" Tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) oli merkinnyt kuulusteltavan kieltäytyneen allekirjoittamasta, koska ei hyväksynyt kirjeidensä pois jättämistä. Tullilylitarkastajalle tutkinnanjohtajana on ollut harkintavaltaa sen suhteen, mitä esitutkintapöytäkirjaan liitetään. Hän on asianmukaisesti kirjannut kantelijan vaatimuksen ja perusteen asiakirjojen poisjättämiselle.

Saadun selvityksen mukaan tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) oli kantelijan esitutkinnan suorittamistapaan kohdistaman arvostelun osalta kertonut tämän käytettävissä olevasta mahdollisuudesta hallintokantelun tekemiseen. Kantelun tai saadun selvityksen perusteella ei minulla ole aihetta epäillä, ettei tullilylitarkastaja (tutkinnanjohtaja) olisi antanut kantelijalle esitutkintalaissa ja esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa tarkoitettuja tietoja. Kantelijan väite tarkastusoikeuden rajoittamisesta on siten yksilöimätön, ettei minulla sen perusteella ole aihetta toimenpiteisiin.

3.4

Toimenpiteet

Saatan tullilylitarkastajan (tutkinnanjohtaja) tietoon kohdassa 3.1 esittämäni käsityksen hänen julkisuuslain ja hyvän hallinnon periaatteiden vastaisesta menettelystään.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun 10 §:n 1 momentin nojalla annan tullilylitarkastajalle (tutkinnanjohtaja) vastaisen varalle huomautuksen kohdassa 3.2 todetusta oikeudenkäyntiin toisesta valtiosta kutsutun todistajan koskemattomuuden loukkauksesta.

Saatan tullilylitarkastajan (tutkinnanjohtaja) ja Itäisen tullipiirin tietoon kohdassa 3.3 esitetyn käsitykseni tullin toimivallasta esitutkinnassa. Ilmoitan ratkaisustani myös Tullihallitukselle.